

Webinar 1

Jezus als lijdende messias

Wie is Jezus? Matteüs 16:13-28

Haarlem - 20 maart 2023

Inhoud

1. Samenvatting van het webinar
2. Vertaalaantekeningen bij de NBV21
3. Een aantal suggesties voor de preek

1. Samenvatting webinar

Context van Matteüs 16:13-21 binnen dit evangelie

Binnen het Bijbelboek Matteüs neemt 16:13-28 een bijzondere plek in: het vormt het middelpunt van dit evangelie. De zes delen van het Evangelie volgens Matteüs zijn met elkaar verbonden door middel van scharnier- of kernteksten, waarin een beslissende omslag plaatsvindt. In totaal zijn er vijf van zulke teksten, met 16:13-28 als centrum:

1:1 – 4:22	Inleiding: herkomst van Jezus en begin van zijn optreden
<i>4:12-22 Scharniertekst 1: Jezus wijkt uit naar Galilea</i>
4:23 – 11:30	Begin van Jezus' optreden in Galilea en omgeving
<i>11:2-30 Scharniertekst 2: Is Jezus echt de messias?</i>
12:1 – 16:20	Jezus en de zijnen trekken zich steeds meer terug uit Israël
<i>16:13-28 Scharniertekst 3: Jezus is de Zoon van God; Hij is een lijdende messias</i>
16:21 – 20:34	Op weg naar Jeruzalem onderwijst Jezus zijn leerlingen
<i>21:1-17 Scharniertekst 4: Aankomst in Jeruzalem en eerste confrontaties in de tempel</i>
21:1 – 25:46	Beslissende confrontatie in Jeruzalem
<i>26:1-16 Scharniertekst 5: Jezus wordt gezalfd en uitgeleverd</i>
26:1 – 28:20	Jezus' lijden, dood en opstanding

De plaats van 16:13-20 binnen het geheel is veelzeggend. Het geeft antwoord op de belangrijkste vraag die in het evangelie wordt gesteld: wie is Jezus? Het is ook het hoogtepunt van het derde deel van dit evangelie. Het motiefwoord 'uitwijken' is zowel voor de inleiding van Matteüs (5 keer) als dit deel kenmerkend (12:15; 14:13; 15:21; vgl. 16:4).

Jezus' uitwijken vindt plaats in verhouding met drie verschillende groepen. De oorzaak van zijn terugtrekking is de toenemende vijandigheid van de Joodse leiders en Herodes Antipas. Het volk neemt een tussenpositie in: het blijft Hem volgen; Hij heeft medelijden met hen en geneest hun zieken. Maar ook hun (toekomstige) verwerping van Jezus wordt benoemd (13:10-17). Doordat Jezus zich terugtrekt, krijgen de leerlingen steeds meer een eigen profiel. Jezus definieert hen als zijn familie, als degenen die de wil van zijn Vader doen (12:49). Ze krijgen extra onderwijs, dat ze ook begrijpen (13:36-52; 15:12-20; 16:5-28). Ze belijden Jezus als Gods Zoon (14:33) en worden tot 'kerk' (16:18). Petrus speelt hierbij een vooraanstaande rol (14:28-31; 15:15; 16:16, 22) als representant van alle leerlingen van Jezus. Maar ook is Petrus, als grootste autoriteit in de vroegste kerk, de verpersoonlijking van het belang van de verbondenheid met Jezus en zijn leer.

In dit gedeelte trekt Jezus zich steeds verder terug uit Israël (12:15; 14:13; 15:21; vgl. 16:4). Het is opvallend dat Matteüs duidelijk onderscheid maakt tussen de vijandige leiders en het volk. Dat staat enerzijds nog open voor Jezus, maar de lezers weten dat het uiteindelijk in meerderheid de kant van de leiders zal kiezen. Tegelijk ontstaat er een nieuwe gemeenschap vanuit Israël: de vergadering ('kerk') van leerlingen die de wil van de Vader doen.

Opbouw van Matteüs 16:13-28

In de vraag aan de leerlingen noemt Jezus zich de Mensenzoon. En aan het eind, in het onderwijs aan de leerlingen (16:24-28), gaat het over de komst van de Mensenzoon. De passage heeft een gespiegelde opbouw, met aan weerszijden van de spiegellijn het verbod aan de leerlingen en de lijdensaankondiging aan de leerlingen (16:20, 21). Petrus' rol is ook gespiegeld: eerst wordt hij zalig gesproken, maar dan is hij 'Satan' (16:16-19; 22-23). De overgang van het derde naar het vierde deel van het evangelie is dus een samenhangend scharnierstuk.

A 16:13-15	Onderwijs aan leerlingen over de Mensenzoon
B 16:16-19	Gesprek en zaligspreking Petrus
C 16:20	Zwijggebod aan leerlingen over messias
C' 16:21	Lijdensaankondiging
B' 16:22-23	Gesprek en vermaning Petrus
A' 16:24-28	Onderwijs en belofte aan leerlingen over de Mensenzoon

Verhouding tot Marcus

Matteüs volgt hier grotendeels de tekst van Marcus. Maar als je ze vergelijkt vallen vooral twee verschillen op. Het eerste opvallende verschil is hoe Matteüs met de titels voor Jezus omgaat. Hij haalt de term 'Mensenzoon' naar voren, van de lijdensaankondiging naar vraag aan de leerlingen. Hij voegt 'de Zoon van de levende God' toe. Ten slotte verandert hij 'het koninkrijk van God in al zijn kracht' in 'de Mensenzoon en zijn koninklijke heerschappij'. Het tweede opvallende verschil is dat hij de zaligspreking van en belofte aan Petrus toevoegt (vers 17-20). Dit zegt iets over het eigen profiel van Matteüs.

De kerk en Petrus

Het antwoord van Simon Petrus ('U bent [...]') blijkt een openbaring te zijn en wordt beantwoord door een openbaring over hem ('jij bent [...]'). (De naamsverandering van Simon naar Petrus doet trouwens denken aan die van Abram naar Abraham, de 'vader van een menigte' [zie Gen. 17; Jes. 51:1-2; Mat.

3:9].) Op Petrus als rots wordt de kerk gebouwd, hij is de voorman van Gods gemeenschap (zie ook hierboven). Deze uitleg van Jezus' belofte aan Petrus is omstreden. Lange tijd was er exegetisch getouwtrek tussen de protestantse uitleggers die Petrus' *belijdenis* zien als de rots en de katholieke uitleggers die Petrus *zélf* als die rots beschouwen. Recente uitleggers denken dat dit tweede het meest waarschijnlijk is (maar ze koppelen de exegese los van de latere, katholieke toepassing ervan). De kerk zal tot de voltooiing van deze wereld blijven bestaan omdat ze niet wordt uitgeleverd aan 'de poorten van het dodenrijk' waardoor iedereen moet gaan. Of: de machten van het dodenrijk zullen in de eindstrijd de kerk niet kunnen overweldigen. De 'sleutels' die Petrus krijgt, betreffen waarschijnlijk de bevoegdheid om de wet uit te leggen.

Dit moment wordt door Matteüs aangegrepen als het moment waarop je van 'de kerk' kunt spreken. Er is een nieuwe gemeenschap vanuit Israël ontstaan, een getrouwe rest, die tegenover het grootste deel van Israël staat, met name tegenover de farizeeën (zie hierboven). Dat is ook de situatie van de gemeente van de evangelist Matteüs zelf. En hij zegt dus: dat wij een aparte groep binnen Israël vormen, een kerk, is niet onverwacht. Het is al begonnen in het optreden van Jezus zelf.

Het lijden en Petrus

In het tweede deel (16:21-28) is Petrus niet meer de ontvanger van een openbaring van de Vader, maar speelt de rol van Satan en is daarom geen rots meer, maar een valstrik. Dit is op twee manieren confronterend: zelfs de 'rots' Petrus is niet immuun voor verkeerde zienswijzen, ook leiders kunnen falen (vgl. 23:8-11). Maar Petrus' visie is bovendien 'wat mensen willen', het is een op zichzelf verstandige, begrijpelijke reactie. Hij gunt Jezus een beter lot en ziet de bui voor hemzelf en de andere leerlingen al hangen. De weg die Jezus moet gaan is radicaal en vraagt om radicale navolging, ook al gaat die weg tegen aardse belangen in. 'Zichzelf verloochenen, zijn kruis op zich nemen' (16:25) is niet alleen figuurlijk maar ook letterlijk bedoeld: je moet bereid zijn tot het martelaarschap. Immers, met alle geld in de wereld kun je het leven niet kopen (16:26). Wie zijn leven nu verliest omwille van Jezus, zal daarvoor beloond worden in het laatste oordeel door de Mensenzoon (16:27).

Interessant is dat het woord voor 'rots', *petra*, en het woord voor 'valstrik', *skandalon*, elders in het Nieuwe Testament gecombineerd worden in een citaat uit Jesaja. Een *petra skandalou* is 'een steen waardoor je ten val komt'. Dus van een rots wordt Petrus een struikelsteen! Misschien kun je de samenhang tussen Petrus als rots en Petrus als valstrik zo omschrijven:

- Dat Petrus 'rots' van de kerk is, is geen verdienste van hemzelf. Hij is het alleen als degene die de belijdenis van Jezus als Zoon van God heeft ontvangen uit de hemel. (Daarin schuilt ook het waarheidselement van de protestantse uitleg.)
- Petrus kan alleen de rots zijn waarop Jezus zijn kerk bouwt, als hij óók aanvaardt dat Jezus zal moeten lijden.

Mensenzoon en Zoon van God

Normaal gesproken gebruikt Jezus in de lijdensaankondigingen de term 'Mensenzoon'. Maar Matteüs heeft die term van 16:21 naar voren gehaald, naar 16:13. Zo omvat de titel 'Mensenzoon' nu heel Jezus' weg, van zijn huidige optreden, via dood en opstanding, naar zijn komst om te oordelen. Bovendien is de belijdenis van Jezus als 'de messias, de Zoon van de levende God' nu ingebed in de weg van de Mensenzoon. Dat Hij Gods Zoon is, is iets 'verticaals', en uniek voor Jezus, dat je alleen kunt zien als de Vader het openbaart (zie 11:25-27; 16:17). De ingewijde leerlingen moeten erover zwijgen (16:20).

Petrus moet nu leren, dat de messias, de enige Zoon van God, niet zijn macht zal laten gelden, zoals je zou hopen of verwachten. Hij zal Gods plan volbrengen door ‘horizontaal’ de weg van de Mensenzoon te gaan.

De weg van de Mensenzoon verwijst naar Daniël 7, waar ‘een mensenzoon’ (zie de NBV21-noot bij Dan. 7:13) het eeuwige koningschap ontvangt van ‘een oude wijze’ (God) nadat hij onderdrukt is geweest door een kwade macht. De dieren in Daniël 7 staan soms voor koningen, soms voor koninkrijken. Zo is ook deze mensenzoon representant van de ‘heiligen van de Allerhoogste’ (de engelen die Israël beschermen?) en hun ‘volk’ (Israël). De weg van de Mensenzoon – confrontatie, lijden, dood, opstanding en oordeel – is daarom ook de weg van de leerlingen.

2. Vertaalaantekeningen bij de NBV21

[16:18] *Petrus, en op die rots zal ik mijn kerk bouwen* – In de NBV staat: ‘Petrus, de rots waarop ik mijn kerk zal bouwen’. In de rooms-katholieke traditie is Petrus de rots, protestanten zeggen liever dat het om de belijdenis gaat. In de NBV21 is opener vertaald dan in de NBV.

[16:23] *Je bent een valstrik voor Me* – De NBV21 is hier krachtiger dan de NBV (‘Je zou me nog van de goede weg afbrengen’). Het motief van de ‘val(strik)’ is in de NBV21 over de hele linie zichtbaarder geworden (zie ook Mat. 5:29-30; 13:41; 18:8-9).

3. Suggesties voor de preek

- De term ‘kerk’ in de mond van Jezus kan vreemd overkomen. Het is duidelijk dat Matteüs hierbij denkt aan de kerk van zijn eigen tijd. Maar het Griekse woord en zijn Hebreeuwse en Aramese equivalenten hebben een voorgeschiedenis in het Oude Testament en de Joodse literatuur. Het woord wordt gebruikt voor het vergaderde Israël tijdens de bevrijding uit Egypte (bijv. Deut. 4:10) en voor de getrouwe rest in sommige Dode Zeerollen. Het woord klinkt hier in Matteüs 16 op het moment dat Jezus zich steeds verder uit Israël terugtrekt. Voor Matteüs is dit het moment dat de gemeenschap van getrouwen ontstaat. Het criterium voor deze gemeenschap rond Jezus is of je de wil van de Vader doet. Dat opent de deur voor mensen uit andere volken, en daar loopt het Evangelie volgens Matteüs ook op uit.
- Petrus belijdt dat Jezus de messias is omdat – zo zegt Jezus – God hem dat heeft geopenbaard. Daaraan zien we dat het volgens Matteüs niet ‘logisch’ om Jezus messias te noemen. Jezus voldoet niet aan de gangbare verwachtingen rond de messias, de Davidszoon. Hij komt niet om het koningschap namens God op te eisen, maar gaat in gehoorzaamheid aan Gods plan de weg van de Mensenzoon: de weg van vernedering en verhoging. Dezelfde onvoorwaardelijke toewijding wordt gevraagd van ieder die Jezus wil volgen. Dat is een waagstuk in vertrouwen. Het is een weg die tegen menselijke belangen en zelfhandhaving ingaat. Dat lijden is niet een vervelende bijkomstigheid, maar essentieel voor de weg van Jezus. Het gaat erom, dat je afziet van de schijnbare heerschappij over je eigen leven. Alleen in die weg komt er verlossing.
- Petrus krijgt een unieke rol toebedeeld als fundament van de kerk. Tegelijk is zijn voorbeeld universeel: de ambivalentie tussen vertrouwen en vurigheid enerzijds, maar terugschrikken en twijfel anderzijds. Het laat zien dat de weg van Jezus niet ‘verstandig’ of ‘logisch’ is. Het gaat in tegen alles wat menselijkerwijs geldt als een goed en verstandig leven. Petrus’ protest is een troost voor wie zelf terugschrikt, maar ook een les, want het doet niets af aan de onvoorwaardelijkheid van het volgen van Jezus.